

De “Kartuizer kluis” op de Sonnenberg

Het “witte huisje” op de Sonnenberg is het afgelopen jaar meerdere malen in het nieuws geweest. Verondersteld wordt dat dit huisje een restant is van het Kartuizer klooster dat hier ter plaatse in 1485 werd opgericht (zie voor een beknopt historisch overzicht: bijlage 1). Dit is de reden dat het gebouwtje in het verleden op de gemeentelijke monumentenlijst van de toenmalige gemeente IJsselmuiden is geplaatst en thans nog steeds deel uit maakt van de gemeentelijke monumentenlijst van de gemeente Kampen. De slechte bouwkundige staat van dit “historische” pandje was onder meer de reden voor de media-aandacht.

In het bestuurlijk overleg tussen Stichting Stadsherstel Kampen en de gemeente Kampen heeft SSK zich bereid verklaard te onderzoeken of genoemd pandje mogelijk een project voor de Stichting zou kunnen zijn. De bouwkundige staat, alsmede het mogelijke historische belang van het pandje zouden hierbij als uitgangspunt moeten dienen.

De veronderstelling dat we hier te maken hebben met het een cel van het kartuizerklooster is niet gebaseerd op bewijzen, doch op aannames en veronderstellingen (zie bijlage 1). Aanvankelijk werd overwogen om middels bouwhistorisch onderzoek door een extern bouwhistorisch bureau te laten onderzoeken of we hier inderdaad met laatmiddeleeuwse bebouwing te maken hebben. Nadat echter op grond van de resultaten vanuit een tweetal onderzoeksvelden bleek dat we met een pandje uit de tweede helft van de 19^e eeuw te maken hebben, is hiervan afgezien.

Op 6 juni 2005 werd het pandje namelijk bezocht door Wim van Werkhoven, Ruth Koetsier en Theo van Mierlo van SSK en Geraart Westerink namens Bond Heemschut. De bouwkundige verkenningen van dit bezoek zijn door Wim van Werkhoven vastgelegd in bijlage 2. Als eindconclusie kon worden gesteld dat het gebouwtje geen laatmiddeleeuwse bouwsporen bevat en het oudste deel niet ouder kan zijn dan 1840. Tevens werd vastgesteld dat het ook niet gefundeerd is op oudere funderingen, die mogelijk tot het vroegere klooster behoren. Deze conclusie werd bevestigd door het historisch onderzoek over de locatie van het betreffende gebouw, verricht door André Westendorp van de Historische vereniging voor de IJsseldelta Jan van Arkel (zie bijlage 3) De kadastrale leggers wijzen uit dat voor ca. 1844 het betreffende perceel geheel onbebouwd was. Rond deze tijd werd door de toenmalige eigenaar op het perceel een huis gebouwd, welke in 1882 of 1883 werd herbouwd,. Gezien de conclusies uit het bouwhistorisch onderzoek moeten we deze herbouw wellicht interpreteren als een uitbreiding in westelijke richting.

Op grond van beide onderzoeksresultaten vervalt de historische relevantie voor herstel van het “witte huisje”. De bouwkundige staat van het pandje is, zoals eveneens uit de bouwkundige verkenningen (zie bijlage 2) blijkt, zeer slecht. Bovendien biedt het geringe oppervlak van het pandje en de erbij behorende grond zeer beperkte bestemmingsmogelijkheden. Uiteraard staat het huisje op een historische plek en vormt het door zijn ligging een bijzonder baken in het weidse polderlandschap. Dit levert echter geen economisch voordeel op en weegt niet op tegen de hierboven genoemde beperkingen. Het “witte huisje” kan in de visie van SSK dan ook niet gezien worden als een potentieel rendabel object voor SSK.

Wat overblijft is de vraag of de plek als zodanig inderdaad eens deel heeft uitgemaakt van het kloosterterrein. Gezien de vondsten die hier in de omgeving zijn gedaan lijkt dit zeer aannemelijk. Om deze vraag voor de ondergrond van het “witte huisje” definitief te kunnen beantwoorden, zou de gemeentelijke archeoloog wellicht kunnen overwegen op dit terrein archeologische verkenningen te verrichten. Dit ligt echter buiten de competentie van SSK.

Kampen, voorjaar 2006 Theo van Mierlo

BIJLAGE 1

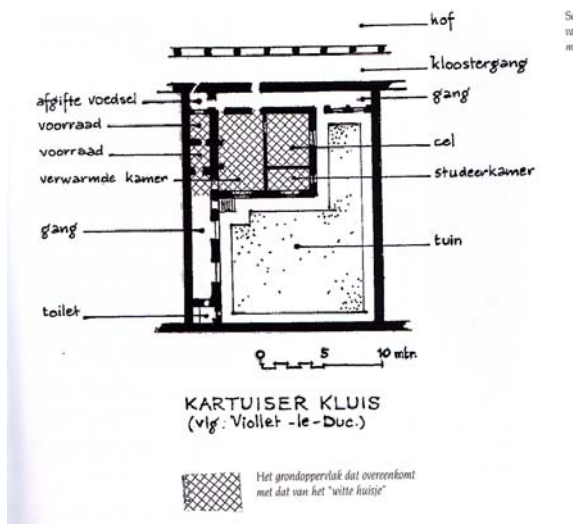
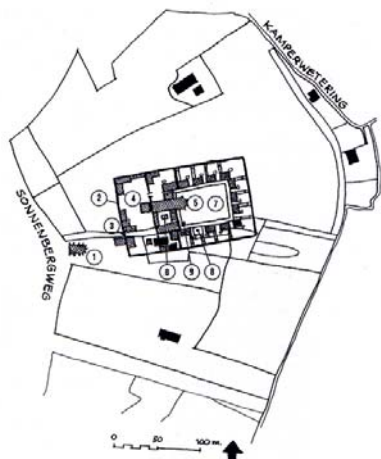
Het Kartuiser klooster te Oosterholt

De Kartuiserorde is ontstaan in de 11^e eeuw, maar kwam eerst in de 14^e eeuw tot grote bloei. De kartuizers leefden in afzonderlijke cellen, die kleine huisjes op zich vormden en welke, omgeven door een moestuin en muur, zich rondom een binnenplaats met hoofdgebouw uitstrekten.

In 1485 werd een kartuiser klooster op de Sonnenberg gesticht. Mogelijk kende het klooster 12 monniken en derhalve 12 cellen.

Op 10 april 1581 besloot het Kamper stadsbestuur het klooster af te breken. Dit heeft in de er op volgende jaren inderdaad grondig gebeurd. In de late 19^e en vroege 20^e eeuw werd vervolgens het grootste deel van de rivierduin waarop het klooster oorspronkelijk lag, afgegraven. Daarmee verdwenen ook vele mogelijke ondergrondse resten van het klooster.

Met name op basis van onderzoek van Paul Rademaker en anderen, werd de laatste decennia verondersteld dat het "witte huisje van de familie Klein" een laatste restant van het vroegere Kartuiser klooster zou zijn. Aanvankelijk stonden aan de oostzijde van het huisje nog twee huisjes. Aan het einde van de 19de eeuw verdween de middelste van de drie, het meest oostelijk gelegen huisje ging in 1952 in vlammen op. Met het laatst van de drie overgebleven huisjes als uitgangspunt, is - ervan uitgaande dat dit een cel van het klooster kan zijn geweest - is door Rademaker c.s., een reconstructie van het klooster gemaakt (zie tekeningen hieronder)

De bevindingen werden o.a. gepubliceerd in **Omarmd door IJssel en Zwartewater. Zeven eeuwen Mastenbroek** (Kampen 1995): R. van Dijk, T. Hendrikman, P. Rademaker en R. Steenbergen, 'Middeleeuws kloosterleven aan de rand van Mastenbroek', p. 93-118 (waaruit ook bovenstaande reconstructietekeningen)

BIJLAGE 2

Bouwhistorisch en bouwkundig onderzoek naar pand in Oosterholt (Cel Kartuizer klooster?); 6 juni 2005

De algehele bouwkundige staat waarin het pand zich bevindt is zeer slecht te noemen. De diverse scheuren in de gevels van het gebouw tonen aan dat zich in de funderingen en in de constructie van het gebouw problemen voordoen (foto 3).

De woning heeft de afmetingen van $\pm 6 \times 8$ m1 met een goothoogte van ± 300 cm. Direct op goothoogte is een schildkap aangebracht (foto 0). De kap is samengesteld uit een eenvoudige en lichte constructie, bestaande uit sporen van rondhout, zogenaamde juffers (foto 10).

Zowel de buitengevels van de bovenbouw als de binnenmuren bestaan uit baksteen met het formaat $\pm 220 \times 107 \times 52$ mm; een formaat dat globaal gedurende de periode 1840 tot 1890 in de omgeving van Kampen werd toegepast.

Onderzoek van het baksteenformaat is op diverse plaatsen van de gevels uitgevoerd (foto 2+4). Omdat de muren van de woning echter voor een groot deel bepleisterd zijn, is het niet ondenkbaar dat zich onder deze pleisterlaag nog bouwsporen bevinden. Doch in het geheel genomen mag men er van uit gaan dat het gehele gebouw uit hetzelfde baksteenformaat opgetrokken is.

Een horizontale versnijding van het metselwerk tot een hoogte van ± 30 cm in de noord-westhoek onder de noordgevel (foto 6), zou kunnen wijzen op een oudere fundering. Bij nader onderzoek bleek dat deze versnijding deel uitmaakt van de ondersteuning van een houten vloertje van een bedstede.

De tussenmuur van de noord naar de zuidgevel was aansluitend aan de zuidgevel onder de muurplaat volledig los gekomen van de buitengevel (foto 9). Het gevolg hiervan is, dat de balkkoppen volledig ingerot zijn, waardoor de spatkracht van de kap de gevel naar buiten heeft gedrukt.

In de zuidgevel op ± 45 cm links van het deurkozijn, bevindt zich een bouwnaad, wat wijst op een latere uitbreiding van het gebouw (foto 1+2). De lagenmaten komen niet met elkaar overeen, ondanks hetzelfde baksteenformaat.

Tegen de noordgevel bevindt zich een aanbouw welke als schuurtje en toilet (een zogenaamd sekreet) had dienst gedaan. De aansluiting van deze aanbouw is koud tegen de woning aangebouwd (foto 4). Deze uitbouw heeft eveneens het baksteenformaat van $\pm 220 \times 107 \times 52$ mm.

Aan de oostgevel is een schuurtje koud tegen de woning aangebouwd met eveneens hetzelfde baksteenformaat. Onder de woning is een kelder aanwezig met afmetingen van ± 140 breed, 350 cm lang en een hoogte van 150 cm, die is afgedekt met een tongewelf (foto 5). Ook hier wordt het baksteenformaat van $\pm 220 \times 107 \times 52$ mm aangetroffen. De vloer bestaat uit rode plavuizen met de afmetingen van $\pm 22 \times 22$ mm.

In de zuidgevel links van het deurkozijn is een raamkozijn aanwezig met een profilering in de ramen - het zogenaamde raamschaafje - van ± 1920 . De balklagen, voor een groot gedeelte als zicht werk uitgevoerd, hebben een profilering - de zogenaamde duveljager - en afmetingen die waren gebruikelijk in de periode 1860 - 1900. Ook de binnenbetimmeringen in de woning zijn te dateren uit die zelfde tijd. Enkele betimmerringen zijn van jongere datum door een latere verbouwing.

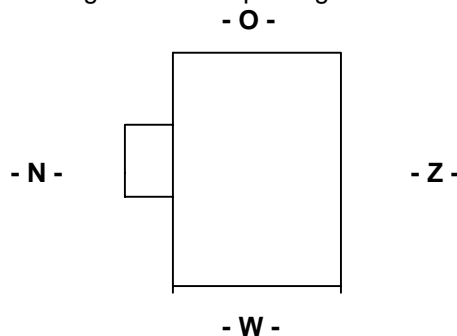
Zoals eerder aangegeven, zou de scheurvorming in de gevels kunnen duiden op een zwakke fundering. Aan de westgevel aansluitend op de zuidgevel is de fundering opgegraven.

De gevel blijkt op ± 20 à 30 cm onder het maaiveld geen fundering te bevatten (foto 7+8). Het metselwerk van de gevel blijkt direct zonder versnijdingen op het zand te zijn aangelegd. Het is dan ook niet verwonderlijk dat zich in de gevels scheurvorming voordoet.

Conclusie:

Gezien de datering van het baksteen formaat, de zolderbalklaag en de betimmeringen, kan het gebouwtje niet ouder zijn dan 1840. De bouwnaad lijkt erop te duiden dat het oostelijk gedeelte als het oudste deel gezien mag worden, waar na later in westelijke richting een uitbreiding zal hebben plaatsgevonden/

Wim van Werkhoven

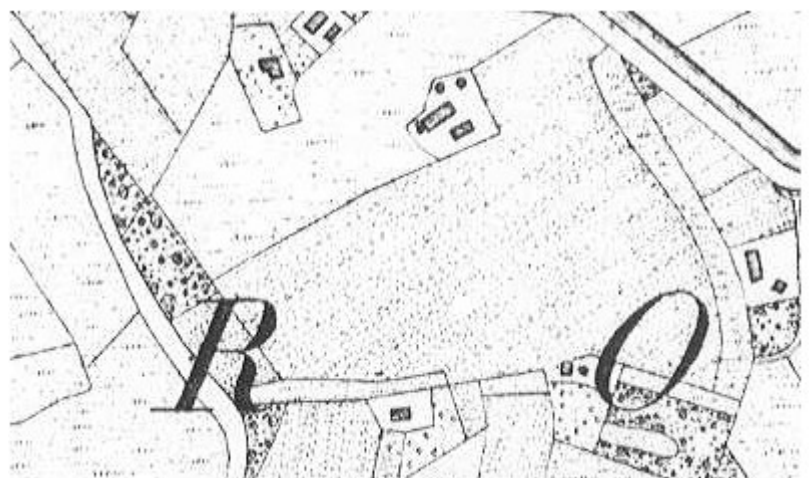
BIJLAGE 3

Mede als gevolg van de bouwvallige staat van het huisje op de Sonnenbergh (Sonnenberchweg 6) in Oosterholt onder IJsselmuiden horen we via de pers regelmatig de suggestie dat het hier waarschijnlijk gaat om een laatste restant van het Kartuizer klooster. In het verleden is hierover reeds het een en ander gepubliceerd. Zo wordt in een artikel van o.a. de amateur-archeoloog Paul Rademaker in het boek - Omarmd door IJssel en Zwartewater - op grond van archeologische vondsten verondersteld dat het huis van Klein (zoals het toentertijd bekend stond) mogelijk een kloostercel kan zijn.

Op grond van archiefonderzoek kan worden bewezen dat het huidige bouwvallige huisje voor wat de opbouw betreft geen kloostercel kan zijn. Als belangrijkste bewijs hiervoor wordt in de eerste plaats uitgegaan van de kadastrale kaart van IJsselmuiden waar op perceel C nummer 192 geen bebouwing te zien is. Dit perceel wordt in de kadastrale leggers aangeduid als weiland en is in eigendom van de stad Kampen. Volgen we de kadastrale leggers vervolgens dan heeft Klaas Jonker, arbeider te IJsselmuiden, rond 1844/1845 het recht van opstal op het ondertussen gesplitste perceel gekocht. In deze periode bouwt hij op het perceel een huis. In 1882 of 1883 herbouwt Gerrit de Leeuw, die ondertussen het recht van opstal heeft gekocht van Klaas Jonker, het huisje.

Zoals op diverse kaarten te zien is, is in de nabijheid van perceel C nummer 192 nog een klein huisje te onderscheiden. Dit huisje komt ook voor op de kadastrale kaart van 1832, wat aangeeft dat het in ieder geval ouder is dan de huidige bebouwing op de Sonnenbergh. Echter dit huisje is kort voor de oorlog (1939 of begin 1940) afgebrand, waarna de grond is afgegraven. De laatste bewoner van dit pandje is Frederik van Kleef geweest.

Door onderzoek in archieven is te bewijzen dat de opbouw van het huisje van Klein geen kloostercel of restant van het voormalige kloostercomplex kan zijn geweest. Historisch bouwkundig onderzoek moet aantonen of dit ook geldt voor de fundamenten waarop het huisje is gebouwd. (bron: onderzoek André Westendorp) → site Historische vereniging voor de IJsseldelta Jan van Arkel: www.hvjanvanarkel.nl